

colloquia
orientalia
bialostocensia

LITERATURA/HISTORIA

WYDZIAŁ FILOLOGICZNY
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU
NAUKOWA SERIA WYDAWNICZA

colloquia
orientalia
bialostocensia

LITERATURA/HISTORIA

14

STUDIA TATARSKIE
pod redakcją
Grzegorza Czerwińskiego

Seria 4

KATEDRA BADAŃ FILOLOGICZNYCH
„WSCHÓD – ZACHÓD”
UNIwersYTETU W BIAŁYMSTOKU

ZWIĄZEK TATARÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

KOMITET REDAKCYJNY SERII:

Mariya Bracka, Piotr Chomik, Lilia Citko, Agnieszka Czajkowska, Krzysztof Czajkowski, Grzegorz Czerwiński [Sekretarz Redakcji], Joanna Dziedzic, Anna Janicka, Tadeusz Kasabula, Andrzej P. Kluczyński, Kamil Kopania, Krzysztof Korotkich, Grzegorz Kowalski, Paweł Kuciński, Lucy Lisowska, Jarosław Ławski [Redaktor Naczelny], Barbara Olech, Iwona E. Rusek, Michał Siedlecki, Łukasz Zabielski

Recenzenci tomu:

prof. dr hab. Włodzimierz Szturc (Wydział Polonistyki, Uniwersytet Jagielloński)
prof. zw. dr hab. Henryk Jankowski (Katedra Studiów Azjatyckich, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza)

Redaktorzy tomu: Grzegorz Czerwiński, Artur Konopacki

Opracowanie graficzne i skład: Alter Studio

Korekta: Jolanta Dragańska, Aleksander Gadomski (j. rosyjski), Jacek Partyka (j. angielski)

Indeks nazwisk: Grzegorz Czerwiński

Na okładce wykorzystano fotografie ze zbiorów NAC

Copyright by Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2015

Copyright by Związek Tatarów RP, Białystok 2015

ISBN 978-83-64081-24-8

Książka została przygotowana w ramach projektu badawczego „Literatura polsko-tatarska po 1918 roku”. Projekt finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/B/HS2/00292.

Wydanie publikacji zrealizowano przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego.

Wydawca tomu:

Alter Studio, 15-281 Białystok, ul. Legionowa 30 lok. 211

tel./fax 85 72 22 545, e-mail: biuro@alterstudio.com.pl

www.alterstudio.com.pl

ESTETYCZNE ASPEKTY LITERATURY POLSKICH,
BIAŁORUSKICH I LITEWSKICH TATARÓW
(OD XVI DO XXI W.)

AESTHETIC ASPECTS OF THE LITERATURE OF
POLISH, BELARUSIAN AND LITHUANIAN TATARS
(FROM THE 16TH TO THE 21ST CENTURY)

ЭСТЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЛИТЕРАТУРЫ
ПОЛЬСКИХ, БЕЛОРУССКИХ И ЛИТОВСКИХ ТАТАР
(XVI–XXI ВВ.)

Edited by
GRZEGORZ CZERWIŃSKI
ARTUR KONOPACKI

Białystok 2015

NAUKOWA SERIA WYDAWNICZA

COLLOQUIA ORIENTALIA BIALOSTOCENSIA

Wschód, Pogranicza, Kresy, obrzeża i krańce, peryferie i prowincja to miejsca o szczególnej mocy kulturotwórczej. Równocześnie jest to przestrzeń oddziaływania odmiennych centrów cywilizacyjnych, religijnych, językowych, symbolicznych i literackich. Białystok i Podlasie, dawne ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego i całej jagiellońskiej Rzeczypospolitej to miejsce i dynamiczna przestrzeń pograniczna w głębokim znaczeniu: stykają się tutaj przecinające Europę na pół płyty kontynentalne cywilizacji łacińskiego Zachodu i bizantyjskiego Wschodu. Ścierają się tu, ale nie niszcząc wzajemnie, Orient ze światem Zachodu, Bałtowie ze Słowianami, prawosławni z katolikami, Białorusini z Polakami, Ukraińcy i Rosjanie. To źródło niemal wygasłej, niegdyś żywej tradycji żydowskiej, wyniszczonej przez Szoah, powoli odbudowującej się w nowym otoczeniu kulturowym i etnicznym. Tu znajdują się wielkie centra religijne i kulturalne wschodniego i zachodniego chrystianizmu: Ostra Brama, Żyrowice, Święta Góra Grabarka, Poczajów, Troki, Ławra Supraska, Grodno, Żytomierz, Bar, nade wszystko Ławra Kijowsko-Pieczerska; tu leżą ośrodki polskiego islamu: Kruszyniany i Bohoniki, centra religijne Karaimów, źródła chasydyzmu.

Białostockie Kolokwia Wschodnie to idea służąca międzykulturowej i międzyreligijnej wymianie myśli, utrwalaniu źródeł pamięci i tożsamości kulturowo-historycznej, badaniu świadectw literackich, artystycznych, przedstawiających przenikanie się wiar, kultur i tożsamości.

„Colloquia Orientalia Bialostocensia” to naukowa seria wydawnicza, której zadaniem jest publikowanie materiałów źródłowych i prac naukowych dotyczących szeroko rozumianego dziedzictwa europejskiego Wschodu. Jego części stanowią...

- Kultura, literatura, historia Europy Środkowej i Wschodniej.
- Cywilizacyjne i kulturowe pogranicza Europy i innych kontynentów, Orientu, Południa, Śródziemnomorza.
- Pierwsza Rzeczpospolita oraz kultury krajów słowiańskich, bałtyckich, germańskich, romańskich.
- Wielkie Księstwo Litewskie, Podlasie i Polesie, Inflanty, Kresy, pogranicze wschodnie, Prusy Wschodnie.
- Kultury mniejszości: Białorusinów, Żydów, Karaimów, Ukraińców, Rosjan, Niemców, Romów, Tatarów, staroobrzędowców, prawosławnych, protestantów.
- Tradycje, obrzędy, symbole i mity narodów Wschodu, języki ludów zamieszkujących tę kulturową przestrzeń.

RADA NAUKOWA SERII WYDAWNICZEJ

COLLOQUIA ORIENTALIA BIALOSTOCENSIA:

Andrzej Baranow (Wilno, Litwa)
Adam Bezwiński (UKW, Bydgoszcz)
Grażyna Borkowska (IBL PAN, Warszawa)
Tadeusz Bujnicki (UW, Warszawa) – Przewodniczący
Urszula Cierniak (AJD, Częstochowa)
Mieczysław Jackiewicz (UWM, Olsztyn)
Wołodmyr Jerszow (Żytomierz, Ukraina)
Dmitry Karnaukhov (Nowosybirsk, Rosja)
Zbigniew Kaźmierczyk (UG, Gdańsk)
Anna Kiezuń (UwB, Białystok)
Halina Krukowska (UwB, Białystok)
Ryszard Löw (Tel Awiw, Izrael)
Jan Leończuk (Książnica Podlaska, Białystok)
Elżbieta Mikiciuk (UG, Gdańsk)
Małgorzata Mikołajczak (UZ, Zielona Góra)
Swietłana Musijenko (Grodno, Białoruś)
Aleksander Naumow (UJ, Kraków)
Viviana Nosilia (Padwa, Włochy)
Jerzy Nikitorowicz (UwB, Białystok)
Eulalia Papla (UJ, Kraków)
Danuta Piwowarska (UJ, Kraków)
Jarosław Poliszczuk (Kijów, Ukraina)
Rościsław Radyszewski (Kijów, Ukraina)
German Ritz (Zürich, Szwajcaria)
Krzysztof Rutkowski (UW, Warszawa)
Tadeusz Sucharski (AP, Słupsk)
Wanda Supa (UwB, Białystok)
Maciej Tramer (UŚ, Katowice)
Halina Turkiewicz (Wilno, Litwa)
Alois Woldan (Wiedeń, Austria)
Igor Żuk (Grodno, Białoruś)

SPIS TREŚCI
CONTENTS OF THE BOOK
СОДЕРЖАНИЕ

Grzegorz Czerwiński, Artur Konopacki

Tatarskie spotkanie naukowe w Białymstoku i Sokółce. Wprowadzenie
Tatar Scientific Meeting in Białystok and Sokółka. Introduction
Научная встреча, посвященная проблемам татар, состоялась
в Белостоке и Соколке. Введение 13

I.

RĘKOPISY TATARÓW WIELKIEGO KSIĘSTWA LITEWSKIEGO
MANUSCRIPTS OF THE TATARS OF THE GRAND DUCHY
OF LITHUANIA
РУКОПИСИ ТАТАР ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО

Shirin Akiner

An Eclectic Literary Monument: The Religious Literature of the Tatars of
Belarus, Lithuania and Poland 33

Artur Konopacki, Joanna Kulwicka-Kamińska, Czesław Łapicz

Nieznany rękopis polskiego przekładu Koranu 49

Anetta Luto-Kamińska

Znaczenie literatury Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego dla badań
lingwistycznych nad polskimi tekstami dawnymi 69

Dmitry Sevruk

Exorcism Rites from khamail-manuscripts of Lipka Tatars 85

Magdalena Lewicka

Identyfikacja i analiza tekstologiczno-filologiczna arabskiej warstwy językowej stron 478-485 tefsiru z Olity (1723) 107

II.

WSPÓŁCZESNA LITERATURA TATARÓW POLSKICH
CONTEMPORARY LITERATURE OF POLISH TATARS
СОВРЕМЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА ПОЛЬСКИХ ТАТАР

Jan Tyszkiewicz

Kilka uwag o pisarstwie Stanisława Kryczyńskiego 135

Светлана Червонная

Поэзия и журналистика Селима Хазбиевича 143

Maciej Dajnowski

Fantazmat Wielkiego Stepu we współczesnej poezji
Tatarów polskich 165

Michał Łyszczarz

Społeczny wymiar współczesnej poezji polskich Tatarów 183

III.

TATARZY – KONTEKST LITERACKI I KULTUROWY
THE TATARS – LITERARY AND CULTURAL CONTEXT
ТАТАРЫ – ЛИТЕРАТУРНЫЙ И КУЛЬТУРНЫЙ КОНТЕКСТ

Лилия Габдрафикова

Татарский фольклор как основа национального этикета 205

Ляйсан Бадертдинова Татарская литература периода Казанского ханства: исследования и исследователи.	217
Jolanta Sztachelska Tatarzy Henryka Sienkiewicza	227
Anna Cudowska Wpływy tatarskie w modzie polskiej od XVI do XIX wieku.	245
Marek M. Dziekan Życie i dzieło bośniackiego pisarza muzułmańskiego Muhameda Nevaiego Uskufiego (XVII w.)	255
Николай Васькив «На все взгляни, осмысли все». Мотивы и образы поэзии Матымгулы Пырагы	281
Sergii Rybalkin Modern Moroccan Arabic Poetry: Its Beginnings and Development . .	303
Noty o Autorach	321
Summary	327
Indeks nazwisk	329
Указатель имен	340

Anna CUDOWSKA

Uniwersytet w Białymstoku

WPLYWY TATARSKIE W MODZIE POLSKIEJ OD XVI DO XIX WIEKU

Każda społeczność wytwarza własny kod, według którego kształtuje się moda⁷²¹, a jej trendy zmieniają się mniej lub bardziej dynamicznie na przestrzeni dziejów. Najmniej podatne na zmiany są oczywiście kultury i społeczności o charakterze hermetycznym, zamknięte na wpływy zewnętrzne, zaś te bardziej otwarte szybciej adaptują i przenoszą na własny grunt obce wzorce.

Szlachta polska nie kryła swojej fascynacji Orientem – jego wpływy są obecne w zachowaniach i mentalności przedstawicieli tego stanu społecznego od XVI aż do XIX w. Także moda sarmacka, zwłaszcza męska, była w znacznej części inspirowana Wschodem⁷²². Szlachta polska bez wątplenia czerpała wzorce ubioru od Turków i Tatarów⁷²³. W dalszej części artykułu chciałabym się skupić na opisanu i porównaniu elementów ubioru tatarskiego⁷²⁴ i tradycyjnych strojów sarmackich. Pozwoli to

⁷²¹ W tym artykule słowo „moda” będzie używane tylko w odniesieniu do stroju.

⁷²² F. Boucher, *Historia mody. Dzieje ubiorów od czasów prehistorycznych do końca XX wieku*, tłum. P. Wrzosek, Warszawa 2012, s. 306.

⁷²³ Chciałabym zaznaczyć, że nie jestem w stanie określić z całą stanowczością, czy elementy opisywane przeze mnie w dalszej części artykułu przywędrowały do mody polskiej bezpośrednio od Tatarów. Niebagatelną rolę mogło tu odgrywać (i zapewne w wielu przypadkach odgrywało) pośrednictwo, np. kozackie.

⁷²⁴ Należy pamiętać, że jest wiele grup Tatarów – Tatarzy krymscy i Tatarzy kazańscy, by wymienić tylko dwie największe. Każda z tych grup ma własne obyczaje i unikalne elementy ubioru. Dla lepszego zobrazowania problematyki omawianej w niniejszym artykule posłużę się jednak pewnym uogólnieniem i opisywać będę przede wszystkim elementy ubioru charakterystyczne dla ogółu ludności tatarskiej (a nieraz też turkijsko-tatarskiej, gdyż jednoznaczne rozdzielenie tych kręgów kulturowych jest niekiedy niemożliwe).

dostrzec najbardziej znaczące wpływy, jakie kultura turkijsko-tatarska wywarła na sarmatów.

Podstawą tatarskiego ubioru (zarówno męskiego, jak i damskiego) były spodnie *ıstan* i długa koszula *kölmek*⁷²⁵. *Kölmeki* sięgały kolan, nie miały cięć i posiadały kształt zbliżony do tuniki. W przypadku ubioru męskiego na *kölmek* często zakładany był *çapan* (por. polski *żupan*)⁷²⁶, czyli długa szata z jaskrawo barwionej tkaniny. Jej bogactwo i przepych mogło być wyznacznikiem pozycji społecznej. *Çapany* często sprowadzano z Azji Centralnej, już jako gotowe wyroby. Kolejnym istotnym elementem stroju tatarskiego był *kamzul* (por. łaciński *camisole*), na Krymie znany jako *cepken*, czyli długa kurtka lub płaszcz. Mógł mieć krótkie rękawy albo występował w formie bezrękawnika. Głowę zaś przykrywano fezem, inaczej zwanym tubetejką (tt. *tübätäy*) – niewielką, okrągłą, czapką, często bogato haftowaną.

Porównując ubiór polskiego szlachcica i Tatara możemy dostrzec wiele podobieństw. Polacy utożsamiający się z tradycją sarmacką nosili szerokie skórzane spodnie wyglądem przypominające tatarskie spodnie *ıstan*. Znany element sarmackiego ubioru to oczywiście żupan. Ten długi płaszcz, wykonany z pięknych tkanin i nieraz bogato zdobiony, spełniał podobną funkcję jak tatarski *çapan* i przypominał go nieco wyglądem. To, co najbardziej kojarzy się z wizerunkiem polskiego szlachcica to kontusz, czyli długi płaszcz z rozcinanymi rękawami, który można było zarzucić na plecy, co czyniło go bardzo podobnym do tatarskiego *kamzula*. Zarówno w strojach tatarskich, jak i sarmackich nieodzowny element stanowiły szerokie, bogato haftowane pasy z ciężkich, ozdobnych tkanin.

Inspiracje turecko-tatarskie odnajdujemy także w formie tradycyjnego szlacheckiego nakrycia głowy. Sarmaci, tworząc czapkę o okrągłym kształcie, obszytą futrem, często ozdobioną piórami, wzorowali się na tureckim kołpaku, noszonym także przez Tatarów pod panowaniem tureckim. Wspólnym elementem w ubiorze polskiego szlachcica i siedemnasto-

⁷²⁵ Pisząc ten artykuł korzystałam z pracy: С. В. Сулова, *Народная одежда*, [в:] *Этнография татарского народа*, Казань 2004.

⁷²⁶ *What People Wore When. A Complete Illustrated History of Costume from Ancient Times to the Nineteenth Century for Every Level of Society*, consultant editor M. Leventon, New York 2008, s. 222.

osiemnastowiecznego Tataru są też długie skórzane buty impregnowane woskiem i farbowane na charakterystyczny żółty kolor⁷²⁷.

Strój polskiego szlachcica jest głęboko zakorzeniony w kulturze Wschodu i kultura tatarska niewątpliwie wpłynęła na jego ostateczny, tak charakterystyczny kształt. Jednak znacznie bardziej skomplikowana staje się kwestia ubioru damskiego. Po pierwsze dlatego, że sam ubiór Tatarów jest znacznie bardziej zróżnicowany i bogatszy niż strój męski. Z kolei ubiór polskich sarmatek nie ukonstytuował się tak wyraźnie jak ubiór męski. Wiele zależało od wyboru indywidualnego. Część kobiet starała się jak najbardziej odróżnić od powszechnie panującej w Europie Zachodniej mody. Ich ubiór stał się swoistym przeniesieniem trendów męskich na strój kobiecy. Tutaj widać najwięcej wpływów i inspiracji elementami tatarskimi, lub w ogóle wschodnimi. Były też kobiety, które z upodobaniem (i różnym skutkiem) łączyły modę typowo sarmacką z tą, która przywędrowała do Polski z Zachodu.

A jak wygląda tradycyjny ubiór tatarskich kobiet? Podobnie jak u mężczyzn, podstawą stroju były spodnie *ıstan* i koszula *kölmek*. Poły koszuli i gors były dekorowane kawałkami jaskrawo barwionych tkanin lub haftem. Tatarki lubiły bluzki w jednym kolorze (np. niebieskim, zielonym czy różowym) z wykonywanymi szamerunkiem, przy pomocy frędzli lub białej bai, lamówkami. Pod koszulą noszony był żabot, tzw. *kökrekçe*. Kobięce *kamzule/cepkemy* szyto z jaskrawych, najczęściej zielonych, wiśniowych lub ciemnoczerwonych tkanin aksamitnych, lub z adrasu (materiału popularnego w Azji Centralnej), czasem, choć rzadko, z brokatu. Kiedy w XIX w. produkcja fabryczna weszła na dobre w życie, *kamzule* zaczęto lamować koronkami i galonami, zamawianymi przez Tatarki w konkretnych wzorach, bezpośrednio u producenta. Aż do połowy XIX w. kobiety, wychodząc z domu, zakrywały głowy jednokolorowymi lub brokatowymi chustami, dekorowanymi szerokim szamerunkiem⁷²⁸.

⁷²⁷ Tatarskie buty były nie tylko jednokolorowe, jak w przypadku polskiej szlachty. Tatarzy nosili też piękne, bogato zdobione obuwie, haftowane lub malowane, zwane *çitek* (w przypadku Tatarów z Powołża), lub *etik* (w przypadku Tatarów krymskich). Buty *etik* nie były tak wzorzyste jak buty *çitek*.

⁷²⁸ Zwyczaj ten dotyczył przede wszystkim najbardziej religijnych wyznawczyń islamu.

W zimie nosiły zaś tzw. *bişmet*⁷²⁹, rzadziej płaszcz futrzany. *Bişmet* nosili też mężczyźni, damskie płaszcze były jednak znacznie bogatsze: wykonywano je z jaskrawych, grubych tkanin, czasem z jedwabi i lamowano futrem. Zapięcie znajdowało się po lewej stronie talii.

Tradycyjnym elementem tatarskiego ubioru był też fartuch *alyapqıç*, noszony zarówno przez młodych mężczyzn jak i przez kobiety na terenie Tatarstanu (na Krymie podobny strój kobiecy nazywał się *öglük*). Fartuch zazwyczaj dekorowano haftem lub wyplatnymi wzorami. Ponadto kobiety tatarskie nosiły tradycyjne czapki, niekiedy przypominające formą męskie fezy (tubetjki), jednak najpopularniejsze były *qalpaqi* (l.p. *qalpaq*), czyli miękkie czapki wykonane z ozdobnych, ciężkich tkanin. Z uwagi na swój kształt i wielkość oraz brak usztywnienia, górna część *qalpaqa* opadała na bok. Buty noszone przez Tatarki przypominały te męskie. Mogły mieć obcas, choć ten trend pojawił się dopiero w XIX w. Biżuteria tatarska wyróżniała się bogactwem. Wykonywano ją przede wszystkim ze srebra i drogich kamieni – królowały karneol, turkus, szmaragd. Wybierano raczej ozdoby z połączanego srebra niż z czystego złota. Jubilerzy tatarscy byli uważani za mistrzów w obróbce metali i inkrustowaniu swoich wyrobów drogimi kamieniami.

Jak ma się tradycyjny strój kobiety sarmackiej do trendów i inspiracji tatarskich? Ubiór polskich szlachcianek najmocniej poddających się wpływowi wschodnim składał się przede wszystkim z sukni oraz damskiej wersji kontusza, często obszytego futrem⁷³⁰. Takie kontusiki bardzo przypominały *kamzule* noszone przez Tatarki. Warto też zauważyć, że sarmacka odzież czasem odkrywała damskie trzewiki, co w XVII czy XVIII w. było dość unikatowym zjawiskiem, szczególnie jeśli weźmiemy pod uwagę modę panującą w Europie Zachodniej. Kobiety, podobnie jak mężczyźni, nosiły też kołpaki. W przypadku sarmackiego stroju można bez trudu zauważyć podobieństwa do ubioru tureckiego i tatarskiego, choćby poprzez fakt, że suknie damskie były odwzorowaniem męskich kontuszy.

Wyjątkowo interesujące i warte prześledzenia są też przykłady ubiorów, w których do zachodnio- i wschodnioeuropejskich, a także typowo

⁷²⁹ Rodzaj płaszcza.

⁷³⁰ *What People Wore When...*, s. 250.

polskich krojów przemycano elementy inspirowane tatarszczyzną. Poniższa rycina, autorstwa Jana Matejki, przedstawia magnaterię polską z przełomu XVI i XVII w.

Fot. 1.

Reprodukcja grafiki *Magnaci w latach 1576–1586* autorstwa Jana Matejki.

Źródło: <http://en.wikipedia.org/wiki/Nobility> [2015.01.08]

Kobieta stojąca pośrodku (zidentyfikowana jako Katarzyna Lubomirska) nosi bogato zdobione, lekko zaokrąglone nakrycie głowy, przypominające kształtem tatarskie czapki. Reszta jej stroju jest wyraźnie podporządkowana wymogom mody zachodnioeuropejskiej z tamtego okresu.

Kolejna rycina, wykonana w 1909 r., według rysunku Juliusza Kosaka, przedstawia kobiety w strojach sarmackich. Można zauważyć, że przedstawiony tu ubiór nie oparł się wpływowi zachodnim. Najlepiej świadczy o tym kryza, okalająca szyję jednej z ukazanych tu kobiet, bardzo modna w Europie Zachodniej w XVI i XVII w.

Fot. 2.

Reprint grafiki *Ubiory niewiast polskich z XVI i XVII w.* według rysunku J. Kossaka.

Źródło: zbiory własne autorki

Jeśli chodzi o elementy typowo polskie, to są nimi np. krzyżyki, które kobiety zawieszały na łańcuszkach, na szyi lub przy pasku od sukni. Miało to na celu podkreślenie religijności, a także przywiązanie do tradycji narodowej, głęboko zakorzenionej w kulturze chrześcijańskiej. Inspiracje wschodnie najwyraźniej są widoczne w kroju kurtki i kontusika, obszywanym futrem, oraz czapki, która kształtem przypomina tatarski *gal-paq*, widniejącej na głowie kobiety na pierwszym planie. Niewątpliwie

obecność tego typu elementów na prezentowanych rycinach jest dowodem na istnienie wpływów tatarskich i tureckich w modzie polskiej, należy jednak pamiętać, że takie obrazki są zawsze czyjąś, mniej lub bardziej artystyczną wizją, dlatego nie możemy polegać na ich stuprocentowej wiarygodności, zwłaszcza, jeśli idzie o szczegóły i detale.

Również malarstwo portretowe nie jest wolne od tej swoistej interpretacji uwiecznianego podmiotu, mimo to wierniej oddaje zastany stan rzeczy niż dziewiętnasto-dwudziestowieczne rysunki i grafiki. Dlatego właśnie, na zakończenie artykułu, chciałabym wskazać jeszcze jeden przykład, pokazujący jak trendy wschodnie przenikały do mody polskiej.

Fot. 3.

Reprodukcja portretu księżnej Izabeli Czartoryskiej (1777) autorstwa G. F. L. Marchiego.

Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Izabela_Czartoryska [2015.01.08]

Portret księżnej Izabeli Czartoryskiej datowany jest na 1777 r.⁷³¹ Na obrazie możemy zauważyć nietypowe nakrycie głowy noszone

⁷³¹ Księżna, znana jako mecenas sztuk, była założycielką pierwszego polskiego muzeum, posiadała także bogate zbiory kolekcjonerskie, m.in. biżuterii. Uważana za osobę otwartą na inne

przez księżną: miękka czapka jest duża, wykonana z ciężkiego, opadającego na bok materiału i bardzo przypomina tatarski *qalpaq*. Warto też przyjrzeć się fryzurze Czartoryskiej. Z prawej strony głowy widać fragment tak modnej w XVIII w. upudrowanej i ułożonej w loki fryzury. Za to po lewym ramieniu księżnej spływa długi warkocz (prawdopodobnie doczepiany, choć nie na pewno, gdyż Czartoryska służyła z ciemnych, gęstych włosów). Takie fryzury nie były popularne w XVIII w. na zachodzie Europy. Warkocz na tym portrecie przypomina sploty noszone przez młode kobiety tatarskie, a w połączeniu z charakterystyczną czapką stanowi wskazówkę, że stylizacja na modłę tatarską była od początku założeniem portrecisty i modelki.

Na zakończenie pragnę raz jeszcze podkreślić, że nie wszystkie przedstawione w artykule elementy ubioru, trendy w modzie, style, kroje, czy dodatki, musiały przejść do kultury polskiej bezpośrednio od Tatarów – niekiedy zapożyczone były zapewne za pośrednictwem innych kręgów kulturowych. Inspiracje tatarszczyzną mogły dostać się do Polski choćby przez ziemie ukraińskie, czy podczas kontaktów Polaków z Turkami. Nie ulega za to wątpliwości, że polska i tatarska kultura spotkały się już pod koniec XIV w. i od tego czasu nieustannie dochodzi do ścierania się i przenikania ich wpływów. Historia obecności Tatarów w państwie polskim jest długa i bynajmniej nie zakończona. Co się zaś tyczy samej mody – był taki czas, że szlachta polska miała w swoich szeregach cały zastęp spolonizowanej, w mniejszym lub większym stopniu, szlachty tatarskiej. Ten stan rzeczy musiał pozostawić trwałe ślady w kulturze materialnej, a więc i w ubiorze. Tak też się stało. Ten krótki artykuł nie wyczerpuje oczywiście tematu wpływów tatarskich na polską modę. Mam jednak nadzieję, że pomoże w rozpoczęciu żywszej dyskusji. Sądzę, że nauka o stroju to wciąż słabo zbadany, a wartościowy obszar wiedzy. Na ubiór można spojrzeć z wielu perspektyw, nie tylko jako na świadectwo kultury materialnej, ale także ludzkiej mentalności czy panujących w danym czasie stosunków społecznych.

kultury i nowości; poza portretem, przedstawionym w niniejszym artykule, znany jest także portret księżnej w stroju cygańskim.

TATAR INFLUENCE ON POLISH FASHION OF THE 16TH TO 19TH CENTURY

Abstract: The objective of this article is to outline the problem of Tatar and other Eastern inspirations on the attire of Polish magnates of the sixteenth to nineteenth century. The article is dedicated to the description of traditional Tatar clothing and its comparison with the attire of Polish Sarmatians. At first, male attire is discussed, then the elements of female attire come into the spotlight. With the help of iconography the basic similarities between Tatar and Sarmatian fashions are depicted. The end of the article also stresses the importance of studying history of fashion and attire, as these are the important elements of our material culture.

Key words: Tatars, material culture, dress, Polish Sarmatians, fashion.

ТАТАРСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ В ПОЛЬСКОЙ МОДЕ XVI–XIX ВЕКА

Аннотация: Целью статьи является стремление ее автора описать влияние татарской культуры, в частности, и восточной культуры, в целом, на одежду польской шляхты XVI–XIX вв. Традиционная татарская одежда сравнивается с сарматской одеждой. Сначала автор сосредотачивается на мужской одежде, а затем переходит к элементам женской одежды и пытается при помощи иконографии найти сходства в одежде татар и польской шляхты. В заключении делается вывод о том, насколько важны и необходимы исследования истории одежды как элемента материальной культуры.

Ключевые слова: татары, материальная культура, одежда, польские сарматы, мода.